

Migrația românească în Spania

Ana Bleahu

Institutul de Cercetare a Calității Vieții

În perioada 2000-2003 am fost implicată într-un proiect coordonat de Institutul de Resurse Naturale din Londra și finanțat de DFID și Banca Mondială, în care principala metodă de culegere a datelor a fost observația participativă. Astfel, timp de trei ani am vizitat regulat câteva sate din România, sate din care, în această perioadă, au emigrat în Spania și Italia aproximativ 100 de persoane. În 2003, cu sprijinul financiar al Soros – Fundația pentru o Societate Deschisă și al Universității București (prin programul Dezvoltarea regională în România) am plecat în Barcelona pe urmele emigranților din satele studiate. Interviurile detaliate efectuate cu emigranții înainte și după emigrare sau cele făcute cu familiile acestora din România, înainte și după plecarea unora dintre membrii familiei în Spania, precum și observația participativă mi-au permis extragerea unor aspecte relevante privind caracteristicile pieței muncii, condițiile de muncă, strategiile de obținere a unui loc de muncă, munca la negru, relațiile de muncă ce se stabilesc între muncitorii aparținând populației majoritare și emigranți, politicile oficiale versus practicile informale pe piața muncii, etica și disciplina muncii, discriminare și frustrări.

„Pentru mine, Spania este țara care mi-a dat adevărata șansă de a trăi.”

Emigrant român, 31 de ani

„Mulți cred că țara ta e acolo unde o duci bine. Așa că țara mea e Spania.”

Emigrantă, 30 de ani, cercetător în România, menajeră în Spania

Acest articol încearcă să combine două surse calitative de date accentuând unele aspecte ale fenomenului emigrațional, cum ar fi: 1) surprinderea câtorva caracteristici ale pieței muncii din mediul rural din România, în ideea de a explica cauzele, motivațiile, dar și strategiile de emigrare; 2) evidențierea unor strategii la nivel individual sau de grup, de adaptare și integrare a emigranților români pe piața

formală sau informală din Barcelona, condițiile în care muncesc, etica muncii în străinătate; 3) surprinderea posibilelor efecte asupra dezvoltării la nivel de gospodărie sau la nivelul întregii comunități rurale, în România.

Prima sursă de date calitative o constituie cercetarea *The rural non-farm economy and livelihood diversification in Georgia, Armenia and Romania*¹ desfășurată

în perioada decembrie 2000 – mai 2003 sub coordonarea Institutului de Resurse Naturale din Londra și a Universității din Greenwich și finanțată de Banca Mondială și Departamentul pentru Dezvoltare Internațională din Anglia (DFID). Componenta calitativă a proiectului a constat în efectuarea unor vizite regulate în câteva sate din România pe durata cărora au fost efectuate interviuri structurate sau semi-structurate, individuale sau de grup, interviuri cu autorități, dar mai ales observație participativă². În toată această perioadă peste 200 de persoane au migrat în Spania sau Italia.

Cea de-a doua sursă de date o reprezintă cercetarea calitativă (interviuri în profunzime) și vizita de documentare efectuată în Barcelona în septembrie 2003, cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Universității București (în cadrul programului „Dezvoltare regională”)³.

Cauzele și motivațiile care justifică emigrarea românilor în Spania

Teoriile internaționale din domeniul migrației accentuează fiecare în parte aspecte diferite ale fenomenului emigrațional.

Foarte multe studii analizează importanța aspectelor economice în elaborarea mecanismelor motivaționale, accentuând pe ideea cererii și ofertei pe piețele muncii din diverse țări, ale căror venituri diferă foarte mult.

Alte teorii accentuează rolul relațiilor internaționale și al presiunii inerente a globalizării. Una dintre acestea este și cea avansată de Wallerstein, care explică migrația ca fiind o urmare firească a penetrării sistemului economic capitalist în țări periferice necapitaliste.

Teorii noi (cum ar fi teoria dualității piețelor sau segmentarea pieței muncii)

aduc în discuție elemente inedite, cum ar fi prestigiul și statusul. Conform acestor teorii, migrația internațională este o consecință firească a factorilor de atracție din țările de destinație. În această situație, veniturile pe care migranții le au în țările de destinație îndeplinesc așteptările de prestigiu și status ale acestora, deoarece ei se raportează la comunitățile de origine. Prin acest mecanism este ocolită inflația structurală a piețelor muncii întâlnită în țările avansate. Alături de acestea Affoloyan (2001) evidențiază importanța criteriilor de selectivitate a migranților, cum ar fi: vârstă, educație, ocupație, statut familial, tipuri de proprietate sau origine etnică.

Alte perspective asupra migrației sunt cele în care migrația devine una dintre strategiile alese la nivelul unei gospodării pentru a reduce riscul și a spori siguranța și diversitatea veniturilor (Massey, 2003).

Fiecare dintre aceste teorii încearcă să „coloreze” multiplele fațete ale fenomenului emigrațional pentru a surprinde migrația în complexitatea ei.

Studiul de față își propune să nu adere la una sau alta dintre teoriile migrației internaționale. Scopul este să redea realitatea efectivă și, acolo unde este posibil, chiar folosind expresiile subiecților, pendulând în acest fel între concepte care aparțin uneia sau alteia dintre teorii și justificările individuale ale subiecților.

„Urmărirea” în timp și spațiu a migranților a oferit posibilitatea de a înregistra modificările ce apar la nivel individual și comportamental în registrul motivațional.

În acest sens, motivația de a emigra s-a schimbat în funcție de momentul la care s-a făcut înregistrarea datelor.

Majoritatea migranților au la începutul migrației un scop foarte bine definit: vor să câștige bani pentru a-și cumpăra o casă sau pentru a și-o moderniza, vor să câștige bani pentru că vor să cumpere

pământ, vor să câștige bani pentru a plăti școala copiilor...

„Faptul că nu am avut acces la o locuință m-a determinat să plec. Dacă aș fi avut o locuință, deci dacă aș fi avut o bază, nu plecam. Noi, eu și soția, am muncit peste cinci ani la cele mai bune întreprinderi din

oraș. Aveam o situație mult peste medie. Dar chiar și în acest caz nu am avut acces la o locuință. Locuiam cu chirie într-o garsonieră a fabricii.” (Emigrant, 31 de ani)

Putem enumera și alte motivații amintite de subiecți la începutul actului emigrational :

– migrează pentru că legislația unor țări este mai permisivă.	„Am ales Spania pentru că aflasem că era singura țară din Europa unde puteam obține în termen de câteva luni permis de ședere până când reușai, după o sentință judecătorească, să obții o rezidență sau să fi expulzat. Romii cu care am venit au declarat că sunt persecutați și discriminați în România și că ar fi suferit de pe urma faptului că erau romi.” (Bărbat, 34 de ani)
– migrează pentru că au anumite informații (care pot fi corecte sau nu).	„Ei vin în Spania pentru că sunt prost informați. Li se dă un telefon fals, și mulți rămân pe drumuri. Sunt mulți români care dorm în stradă, dorm în gară. Au venit cu puțini bani, pe care i-au terminat. Câte 5-10 români vin în fiecare duminică la asociație cu problema aceasta.” (Președinta Asociației Românilor din Barcelona)
– migrează pentru că au familie, rude sau prieteni în țara respectivă sau poate doar pentru faptul că acolo se află alți membri ai comunității de origine.	„În 2000 am venit în Spania pentru că acolo, în Italia, eram singuri. Verii mei primari erau aici în Spania, și am venit și noi.” „Am venit pentru că soțul meu venise cu patru luni înainte.” „Eu am renunțat la școală și am venit după prietenul meu.”
– migrează pentru că au posibilitatea de a-și plăti transportul.	„Eu am plecat. Pentru a plăti transportul, părinții mei au vândut vaca și mi-au dat mie banii. Vărul meu a rămas acasă pentru că nu a avut bani.”

Bărbatul de 33 de ani angajat la o firmă care nu-și plătea conștiincios oamenii, cu doi copii, cu soția rămasă de curând șomeră, întrebât în România de ce vrea să emigreze, are un discurs foarte concis și clar : pentru bani. După doi ani grei de muncă în construcții, în Spania, reușește să-și aducă soția și, peste încă un an, copiii. După reîntregirea familiei, intervievat în Barcelona, același bărbat are o motivație mult mai nuanțată și complexă, invocând lipsa de etică a patronilor români, mediul antreprenorial neprietenos, corupția, sistemul precar de asistență medicală etc.

Este ceea ce Glover (Glovers *et al.*, 2003 ; 15) descriu ca fiind „orice altceva care afectează dezirabilitatea condițiilor

de viață sau de muncă în țara de destinație comparativ cu țara de origine”⁴. Putem da câteva exemple ilustrative în acest sens, în care sunt aspru penalizate o mulțime de aspecte ce țin de buna funcționare a unei societăți, cum ar fi :

– sistemul educațional : „Cu banii trimiși din Spania am reușit să-l țin pe băiatul cel mare la școală, la Târgu-Mureș, pentru că școala din sat este foarte slabă” (femeie, 33 de ani) ;

– sistemul sanitar : „Sistemul sanitar e nu șubred, e corupt în întregime. În România totul se plătește, totul e corupție. Primești o amendă, dacă ai o pilă scapi” (femeie, 47 de ani) ;

- corupția : „După revoluție, zece ani am așteptat să se schimbe ceva. Atunci aveam douăzeci și ceva de ani, acum am 30 și... și nu am reușit să fac ceva în viață, măcar să-mi asigur strictul necesar. La noi, în România, chestiile le realizează numai cei care fură, cei care se ocupă de droguri, prostituție, guvernării sau oamenii care nu au nimic sfânt în ei. Noi, cei care suntem creștini, nu putem” (bărbat, 34 de ani) ;

- viabilitatea pieței muncii din țara de destinație, comparativ cu cea din țara de origine. Migranții reclamă veniturile scăzute, atitudinea lipsită de profesionalism a managerilor față de angajați, nerespectarea sărbătorilor legale sau a altor drepturi care revin angajaților conform legii, birocrăția, nepotismul.

Există binențeles o serie de neregularități și pe piața muncii în țara de destinație, dar acestea sunt mai tolerate și acceptate, cum ar fi, spre exemplu :

- faptul că muncesc pe piața neagră, o parte dintre ei nu au statut legal, nu au toate documentele necesare (*tarhetas por trabahos*) îi obligă să accepte o plată mai mică sau încălcarea unor drepturi pe care un angajat legal le are : „Fac niște munci de sclavi, de dimineața până seara, pentru bani puțini aici, dar mult mai mult decât aș primi în țară” (emigrant, 28 de ani) ;

- chiar dacă muncesc legal, se simt oarecum frustrați și discriminați : „Simți și vezi în ochii lor că ești discriminat, deși nimeni nu-ți spune nimic” (emigrant, 28 de ani).

În cele mai multe cazuri, decizia de a emigra definitiv este luată după o perioadă mai îndelungată de ședere în străinătate : „Întâi a venit soțul pentru că nu ne mai descurcam cu banii deși muncea în România la un patron. Până acum patru luni nu am vrut să rămânem. Până acum ne-am gândit doar cum să trimitem mai

mulți bani pentru copii. Acum au venit copiii aici. Am zis să stăm câțiva ani și apoi plecăm. Dar nu cred că ne vom întoarce. Poate doar noi doi fără copii. Nu știm ce ne așteaptă” (femeie, 33 de ani).

Nyberg-Sorensen, Van Hear, Engberg-Pederson (2002, 3) arată că „nu există o relație directă de determinare între sărăcie, dezvoltare economică, creșterea populației sau schimbări sociale și politice, pe de o parte, și migrație internațională, pe de altă parte”⁵. Cazurile analizate reîntăresc această afirmație. Așadar, reducerea sărăciei nu înseamnă neapărat o reducere a migrației internaționale dinspre țările aflate în sărăcie spre cele bogate.

Uneori, chiar dimpotrivă, pentru a emigra este necesar un capital destul de consistent pe care cei aflați în sărăcie nu și-l pot permite : „Am vândut tot ce am muncit în cinci ani, am cumpărat o viză cu 1.500 de mărci și am plecat” (bărbat, 27 de ani).

Mulți dintre cei care emigrează au avut o tentativă de a începe o afacere în România, dar au fost dezamăgiți de mediul antreprenorial corupt, inefficient și restrictiv : „Aveam o tarabă în România. Stăteam în piață de dimineața până seara și nu câștigam decât strictul necesar, pentru mine și soția mea” (emigrant, 35 de ani). „Am avut o firmă în România, am avut două mașini și am casă. Aici am un serviciu de opt ore și o motocicletă, dar nu aș mai schimba cu viața pe care am dus-o în România. Trebuia să stau până seara târziu să «periez» pe unii și pe alții pentru a obține diverse facilități. Nu aveam deloc timp pentru familie, copii. Aici am o viață normală și sunt mai liniștit deși nu câștig mult mai mult decât în România.” (Emigrant, 35 de ani) „Am avut un magazin în România, am vândut tot și am venit aici, în Spania. Cu amândoi copiii. Dacă erai de bună-credință, acolo nu puteai să

faci bani. Toți așteptau câte ceva, dacă nu cei de la poliție, atunci primarul sau Sanepidul, sau cei de la fisc.” (Emigranță, 33 de ani)

Strategiile folosite pentru a emigra

Nyberg-Sorensen, Van Hear, Engberg-Pederson (2002, 4) subliniază faptul că mobilitatea capitalurilor, mărfurilor și a informației a precedat mobilitatea populației.

De-a lungul anilor, multe voci au reclamat faptul că Europa s-a transformat într-o adevărată fortăreață⁶ (Avci, McDonald, 2000, 193).

Recesiunea economică, rata mare a șomajului din țările industrializate⁷ (Symes, 1997) au susținut presiunea restrictivă asupra legislației țărilor europene în domeniul migrației. Aceleași voci încearcă să demonstreze, pe de altă parte, că migrația din țările de est ale Europei spre cele din vest sunt cea mai naturală, normală și mai puțin costisitoare modalitate de nivelare a mentalităților. Uniunea Europeană poate să restricționeze, dar nu să controleze la adevărată lui dimensiune fenomenul emigrațional.

În fapt se pare că există doi actori importanți: statul și piața, care au până la un anumit nivel interese oarecum opuse. Pe de o parte, statul încearcă să țină sub control granițele, în vreme ce piața liberă „cere”, atrage forță de muncă calificată sau mai puțin calificată.

Mutând analiza într-un alt registru trebuie adnotat faptul că în țările estice, cum ar fi și cazul României, oferta locurilor de muncă este în scădere. Un caz relevant este mediul rural românesc, unde toate întreprinderile statului (IAS, complexe de creștere a animalelor, mica industrie cooperatistă) au falimentat neoferind nimic viabil

în schimb. Majoritatea celor care au fost salariați au devenit lucrători familiari neremunerați în agricultură. Acest statut este conferit tuturor celor care au o bucată minimă de pământ, dar nu au nici un fel de venituri.

Retragerea statului din economia mediului ruralul românesc, „privatizarea” forțată și ineficientă a pământului au dus în cele din urmă la transformarea gospodăriilor țărănești în „celule de subzistență”. După câțiva ani de așteptări zadarnice ca statul să susțină micul producător din agricultură, gospodăriile rurale au găsit în migrație una dintre cele mai profitabile alternative de câștig. În acest context, decizia de a emigra a fost una dintre strategiile adoptate la nivelul gospodăriilor și al familiilor din mediul rural (Davis-Root; De Fong, 1991, p. 223). Au fost opțiuni luate în câmp privat asupra cărora controlul statului român a fost minim.

Așadar, deși în perioada 1990-2002 granițele României au fost închise, foarte mulți cetățeni au emigrat adoptând diverse metode mai mult sau mai puțin legale:

– trecând ilegal granițele: „Soțul meu a încercat de mai multe ori să plece dincolo. A încercat în 1987, a reușit să ajungă până la sârbi, de unde a fost trimis înapoi (am înțeles că românii fugari erau vânduți de către sârbi, înapoi, pentru sare). În 1988 am fost prinși și am executat pedeapsa. În 1989 am reușit. Am fugit pe rând. A fugit întâi el și pe urmă și eu. Am fugit singură. Am trecut frontiera Ungariei. Am dormit o săptămână în graniță. Singură. Aveam puțină mâncare. Apoi am trecut granița noaptea. Am stat de vorbă cu un șofer neamț, eu împreună cu soția unui inginer tot din România. Ne-am întâlnit la graniță. Neamțul a acceptat să treacă granița și ne-a dus până în Stau-mark, unde Ion (soțul) era deja într-un lagăr” (emigranță, 45 de ani);

– plătind pentru călăuză: „Am găsit o călăuză care să mă treacă ilegal. Viza era mai scumpă decât călăuza” (emigrant, 33);

– plătind pentru viza Schengen pe piața neagră (în Sibiu sau București): „Am cumpărat o viză cu 1.500 de mărci și am plecat. Am avut niște relații la București și așa am rezolvat viza. Am primit viză pentru Germania” (bărbat, 30 de ani);

– folosindu-și relațiile de prietenie sau rudenie din Germania (în special cei din Transilvania), Italia sau Franța: „Niște prieteni din Germania au trimis o invitație pentru a putea pleca soțul meu” (emigrantă, 27 de ani);

– folosindu-și dreptul de a primi azil (în special pentru romi): „Prima dată am plecat în Austria. Am cerut azil politic” (emigrantă, 40 de ani);

„Romii cu care am venit au declarat că sunt persecutați și discriminați în România și sufereau de pe urma faptului că erau romi. Eu nu am cerut același lucru pentru că eu nu sunt rom, sunt român și nu am fost persecutat” (emigrant, 33 de ani);

– cumpărând „contracte de muncă” în Spania (afacere cam riscantă deoarece multe dintre acestea erau false): „Acum două săptămâni am fost sunat de către cineva de la organizația Crucea Roșie din Barcelona să particip la o acțiune în care erau implicați români. Aproximativ 20 de persoane au fost aduse din România de către o firmă-fantomă care le promitea că îi aduce la muncă. Toți aceștia 20 au fost abandonați într-o pădure din apropierea Barcelonei. Noaptea au fost amenințați și somați să coboare din autocarul cu care veniseră” (preotul comunității de români din Barcelona).

În această perioadă au apărut adevărate rețele ale emigrației române formate în principal pe baza relațiilor de rudenie sau de prietenie. Rolul acestora era de a informa și sprijini emigranții români. În cazul rețelilor de emigrare în Spania, rudele, prietenii sau cunoscuții din Germania (în special pentru cei emigrați din Transilvania), Franța sau Italia (pentru cei din Moldova) constituiau primul punct

Fig. 1. Traseele migrației române în Spania

nodal. „Prima stație de încărcare a bateriilor a fost Italia, unde aveam câțiva prieteni.” (Emigrant, 22 de ani) „Aveam în Germania un prieten bun plecat din sat. Am stat la el trei zile. Am mai prins puteri, m-am odihnit. M-a dus el cu mașina până în Franța, era aproape granița. De acolo am luat un autocar și am plecat mai departe.” (Emigrant, 22 de ani)

Odată ajunși în Spania, emigranții români erau ajutați cu bani, oferte de locuri de muncă și cazare de către cei care veniseră cu mai mult timp înainte. Aceștia primiseră deja *tarhetas pour residencia y trabahos* (documentele legale), așadar aveau dreptul să închirieze locuințe (ceea ce pare a fi una dintre cele mai mari probleme ale emigranților români în Spania).

Emigrarea prin accesarea relațiilor și a rețelelor de rudenie oferea emigranților siguranță, sprijin moral, financiar și ușura integrarea în „noua lume”.

Emigrarea *out of network* era extrem de riscantă. În gara din Barcelona era plin de români care dormeau noaptea în parcuri sau șanțuri.

După 2002, odată cu liberalizarea granițelor, aceste rețele de transport și sprijin nu au putut face față masei mari a nou-veniților. Aceste rețele au devenit mult mai selective și mai puțin permeabile pentru noii emigranți.

Cei care aveau documentele legale și dreptul de a închiria o locuință (așa-numiții pionieri ai migrației – Sandu, 2000) au ajuns să locuiască la câteva luni după liberalizarea granițelor în apartamente aglomerate, cu trei sau patru familii, de regulă mai mult de zece persoane.

Una dintre consecințele imediate a fost reducerea contactelor cu comunitatea de origine a celor ce se aflau deja în Spania: „Am început să nu mai dăm telefon în România și să nu mai răspundem la telefon. Era greu să refuzi, dar era greu și să-i primești” (emigrantă, 33 de ani).

Astfel că o parte a rețelelor de migrație s-au autodizolvat sau s-au închis.

„Erau verii mei veniți din Italia, dar nu am putut să-i primim în casă. Ne-a fost frică de poliție și oricum eram deja prea mulți. Eram eu cu soțul meu, era sora mea cu soțul ei, era fratele meu, era vărul meu cu prietena lui. Mi se rupea inima pentru că a trebuit să-i refuz. Au stat în mașină o perioadă, apoi vărul meu a găsit un apartament și s-a mutat acolo cu ei.” (Emigrantă, 33 de ani)

Următorul studiu de caz va încerca să surprindă istoria și dinamica unei rețele de migrație până în momentul saturației și al autodizolvării.

În 1994, „Pionier”⁸ era un tânăr român, în vârstă de 25 de ani, șomer disponibilizat de la o întreprindere.

În noiembrie 1994, Pionier, împreună cu alți trei băieți (țigani) trec ilegal granița în Ungaria (1, 2, 3). Sunt ajutați de o călăuză plătită. Pionier a fost „angajat de cei trei băieți să conducă o mașină până în Spania. Nu au avut viză, au trecut ilegal toate granițele până în Spania. Nici unul nu vorbea limba spaniolă.

În decembrie 1994 au ajuns în Spania. Odată ajunși, băieții și-au dat seama că nu prea mai au bani să-l plătească pe Pionier și au convenit să îi lase microbuzul în care au locuit cu toții pentru câteva săptămâni. Apoi cei trei au cerut azil politic pe motivul că au fost discriminați și persecutați în România. Pionier rămâne singur. Locuiește în mașină (cu scurte intermitențe) aproape patru ani, parcând mașina în diferite locuri, mutându-se de pe o stradă pe alta în apropierea benzinărilor (unde avea toaletă și duș). În acest timp a fost angajat pentru scurte perioade, uneori nici măcar nu a fost plătit, a suferit de foame și de singurătate. Primul care l-a ajutat a fost un tânăr spaniol care îi mai dădea să mănânce apoi l-a

recomandat unei comunități religioase care „l-a înfiat”, dându-i haine, o pătură, mâncare, iar în cele din urmă găsimu-i un loc de muncă.

În 1998, Pionier primește „targetas por trabajos” și reușește să-și închirieze un apartament. La puțin timp își ajută patru prieteni din Timișoara (4, 5, 6, 7) să vină în Spania. Îi cazează și îi îndrumă cum să obțină statutul legal.

În 2000, Pionier își ajută doi verișori din județul Mureș (8, 9) să emigreze în Spania. Le găsește locuri de muncă în domeniul construcțiilor și locuiesc împreună în același apartament. Își ajută și alte rude din județul Mureș (soțiile și frații celor doi verișori să vină în Spania (10-11, 13, 14, 15, 16) sau chiar și o prietenă a acestora (12).

În august 2000 vin din Italia alți veri. Închiriază un alt apartament (verișorii din Mureș au deja acte și pot să-și închirieze singuri) și se mută cu proaspeții veniți din

Italia. În noul apartament încep să vină rude și prieteni din România sau Germania.

După 2002, acești verișori și prieteni încep la rândul lor să ajute alte rude din România.

Intervievat în septembrie 2002, Pionier afirmă: „Lucrurile merg foarte prost. Mi-am schimbat mobilul pentru că mereu mă sunau cunoștințe îndepărtate sau prieteni ai acestora, dacă nu pot să îi ajut. Dar nu prea mai pot. Suntem mulți în apartament și nici unul nu a primit încă acte să plece și să facă loc altora. Mi-e greu să-i refuz pentru că eu știu cât e de greu, dar asta e situația”.

Bilanțul rețelei: numărul familiilor nucleare – a) soțul (8), soția (13), doi copii (23, 24); b) soțul (14), soția (16), un copil (25); c) soțul (11), soția (26), un copil (27); d) văduvă (32), fiul (9), fiica (33); e) soțul (11), soția (15); f) soțul (17), soția (18), un copil (28); g) frați (19, 29,30, 31); h) cuplu consensual, soțul (P),

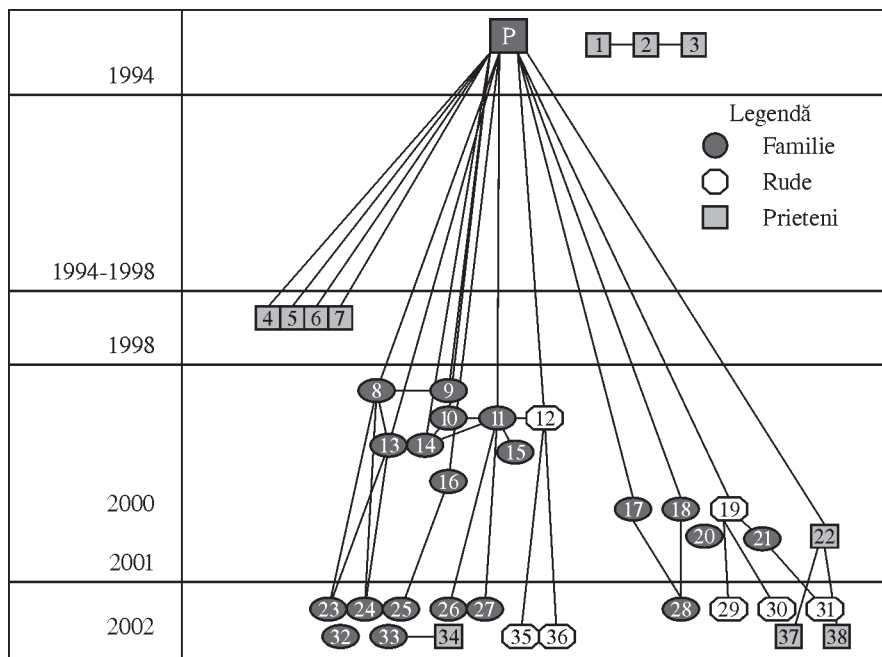

Fig. 2. Studiu de caz: 1994 „Pionier”, tânăr român, 25 de ani, șomer

soția (22), doi copii din prima căsătorie a soției (37, 38).

Strategii și rute ale emigrației celor din rețea :

– trecerea ilegală a tuturor granițelor, direct din România în Spania (P, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) ;

– cu viză Schengen, cu pauză de două-trei zile în Germania (8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16) sau Franța (12) ;

– după câțiva ani de ședere în Italia (17, 18, 19, 20, 21) ;

– după un an de ședere în Germania (22).

Integrarea emigranților români pe piața „oficială” și „informală” a locurilor de muncă

De-a lungul anilor au avut loc mai multe etape de legalizare a emigranților în Spania. În 1995, „Ley de Extranjeria” (Ley Organica 7/85) au intrat în legalitate 44.000, în 1996 aproximativ 14.000 iar în 2000 peste 116.000 (Carella și Pace, 2001).

Anuario Estadístico de Extranjeria, Ministerio del Interior, arată că în 2001 existau în Spania aproximativ 25.000 de români care aveau statut legal (2,2% din totalul emigranților din Spania).

Peixoto (2001) subliniază faptul că există diferențe importante între datele oficiale și realitatea de pe piața neagră în ceea ce privește numărul real al celor care muncesc.

Comunidades autónomas y las organizaciones sindicales y empresariales⁹ face

presiuni la nivel guvernamental pentru creșterea și legalizarea emigranților. Există o mare cerere de forță de muncă în special domeniul construcțiilor și agriculturii (unde lucrează marea majoritate a emigranților români) : „Patronii au nevoie de forța de muncă, există o luptă între guvern și patronat. Patronii au nevoie de forță de muncă calificată. Dar guvernul nu este de acord cu numărul mare al emigranților” (emigrant român, 33 de ani). „Patronatul este foarte mulțumit de venirea emigranților. Suntem o mână de lucru ușor de stăpânit și manipulat. Ca român accepti orice condiții de muncă, accepti ore suplimentare sub prețul pieței. Există o mare simpatie pentru noi aici pentru că muncim.” (Emigrant român, 34 de ani)

Cel mai des întâlnite strategii de integrare pe piața muncii a emigranților români în Spania sunt :

– emigranții români care muncesc legal și au statut legal își recomandă prietenii și rudele, garantează pentru ei în fața patronului spaniol : „Am reușit să lucrez prin fratele meu” (emigrant român, 33 de ani) ; „O familie din România la care am stat în casă l-a ajutat pe soțul meu să lucreze și el” (femeie, 25 de ani) ; „Acum lucrez ca șofer pe un camion. Am găsit locul de muncă prin cunoștințele și prietenii români făcuți în Spania, prin dialogurile cu verii” (emigrant român, 28 de ani).

– folosind informația din ziare sau Internet : „La magazine găseam reviste gratuite cu oferte de muncă. Dădeam telefon și prima întrebare care mi se punea era : Aveți acte, când aveți acte mai încercați. Am încercat și pe Internet” (emigrant român, 28 de ani) ;

Tabelul 1. Numărul emigranților români în perioada 1996-2001

Anul	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Numărul emigranților români	1.386	2.385	3.543	5.082	10.983	24.856

Sursa : Anuario Estadístico de Extranjeria, Ministerio del Interior, 2001

– prin agențiile oficiale de căutare a locurilor de muncă sau prin organizații religioase: „Am încercat și la o agenție. Au văzut că știu să vorbesc cât de cât, dar nu m-au sunat niciodată, nu mi-au dat nici un răspuns. Apoi m-au ajutat cei de la un grup de evangheliști” (emigrantă, 33 de ani);

– întrebând la întâmplare persoane de origine spaniolă, în magazine sau pe stradă, începând un dialog spontan: „Veneam de la cumpărături, am întâlnit o persoană pe stradă și am întrebato-o dacă nu are ceva de lucru pentru mine. M-a invitat la restaurantul pe care îl avea și am început în aceeași zi să lucrez. Am lucrat acolo un an de zile” (emigrantă, 40 de ani); „Soțul meu își lua liber și mergeam prin baruri să întrebăm dacă au ceva de lucru pentru mine. Prima femeie la care am lucrat în casă am găsit-o întrebând, la magazin, vânzătoarele. Am rugat-o să-mi găsească și alte case. Peste o lună am început și la vecina ei de două-trei ori pe săptămână, am lucrat un an” (emigrant, 34 de ani);

– prin rețele informale și structuri de tip mafiot.

Carella (2000) a identificat două modele diferite de distribuție spațială a emigrației din Spania, și anume modelul metropolitan (emigranți trăind în orașe mari, cum ar fi Madridul) și modelul est-mediteranean (emigranți dispersați între populația majoritară), cum ar fi cazul Cataloniei sau al Comunidad Valenciana sau Andalusia. „Împrăștierea” emigranților nu este foarte des întâlnită, ca și în cazul Italiei.

Concentrarea spațială a emigranților permite apariția autorităților și a structurilor de tip mafiot: „Acolo era o mafie de țigani bucureșteni care aveau acte. Veniseră de mai mulți ani și profitau de cei ca mine. Ne găseau de lucru, ne duceau cu mașina și ne luau seara. Noi nu puteam

să lucrăm pe cont propriu. Munceam la mere, pere. Toți românii care erau acolo apelau la ei. Și poliția știa. Plăteam niște bani, un procent, erai obligat să-i dai. Cam un sfert din ziua de muncă plăteam mafiei” (emigrant, 28 de ani); „Fetele astea tinere sau copiii mai tineri care se avântă așa singuri în Spania sunt racolați de mafioții din România și puși să fure sau să se prostitueze. Unii dintre ei se apucă să vândă droguri. Chiar unul de la mine din sat l-a trimis pe fratele lui acasă pentru că se apucase de droguri. Am înțeles că a ajuns să consume și el” (emigrant, 33 de ani).

Emigrare, expediere de bani și dezvoltare

Migrația și dezvoltarea¹⁰ se intersectează pe mai multe planuri (Nyberg-Sorensen, Van Hear și Engberg-Pederson, 2002, 3) Teoriile despre efectele emigrației asupra dezvoltării în țara de origine pendulează între:

– teoriile care susțin că migrația descurajează dezvoltarea locală, că *migrareuro*s (parafrazându-i pe Jorge *et al.*, 1996), adică banii trimiși din străinătate, creează un tip de dependență economică ce amortește orice inițiativă de dezvoltare autonomă. Din acest punct de vedere migrația este un paliativ care ridică nivelul de trai al unor gospodării individuale (își renovează casele, își trimit copiii la școală, își asigură consumul zilnic), dar care nu produce dezvoltare la nivel comunitar;

– și teoriile opuse care demonstrează că aceste capitaluri exportate din străinătate sunt un „motor al creșterii economice”¹¹ (Durand, Parrado și Massey, 1996). Migrația devine în acest context unul dintre cei mai importanți agenți de

schimbare și dezvoltare economică, luându-se în calcul efectul de multiplicare pe care îl asigură creșterea consumului în țările de origine.

Vom încerca să surprindem câteva dintre caracteristicile emigrației românești în Spania sub aspectul posibilelor efecte ale acesteia asupra dezvoltării :

Sumele trimise din străinătate nu sunt foarte mari	„Nu puteam trimite foarte mult pentru că trebuia să ne păstrăm o rezervă. Dacă se întâmpla ceva. Și apoi viața aici e totuși foarte scumpă.” (Bărbat, 33 de ani)
De regulă sumele trimise au o destinație clară	„Trimiteam lunar bani pentru a putea întreține copiii la școală, în oraș. La noi în sat școala era foarte prostă.” (Emigrant, 35 de ani)
După reunificarea familiei se stopa de regulă trimiterea regulată a banilor	„Am trimis bani cât erau soția și copiii acolo, acum nu mai trimit, mama are pensie, are ce îi trebuie.” (Emigrant, 50 de ani) „Până acum patru luni nu am vrut să rămânem. Până acum ne-am gândit numai cum să trimitem mai mulți bani pentru copii. Acum ne gândim cum să le facem un viitor copiilor aici.” (Emigrantă, 33 de ani)
Sumele trimise au scăzut dramatic după liberalizarea granițelor	„După ianuarie 2002 au venit frații și nu am mai putut trimite nimic. Ei nu lucrau la început. Aveam cheltuieli mari.” (Emigrant, 33 de ani)
Banii trimiși conferă prestigiu în comunitățile de origine	„Ei sunt dintr-o familie mai bună. Au pe cineva în Spania. Și s-au mai înstărit și ei.” (Bărbat, 50 de ani)

Câteva concluzii

Primii emigranți români au intenționat să plece pentru o perioadă strict delimitată, cu un scop bine stabilit, și anume acela de a câștiga bani. Apoi au început să se raporteze la noua societate în care trăiau, legăturile cu cei de acasă au slăbit și au început frustrările integrării alegând „*to live in the easiest way*” (Geddes, 2001).

Munca în străinătate nu este considerată ca având un status scăzut, pentru că emigranții nu se autopercep ca aparținând societății de destinație, ei continuă să se raporteze la valorile și ierarhiile comunităților de origine. La nivel individual, emigrația implică pentru cei mai mulți experiențe extreme, decizii ireversibile, costuri nemăsurabile, cum ar fi: absența celor dragi, familia, cultura, clima sau religia. La toate aceste absențe se adaugă greutatea integrării, discriminarea discretă sau exprimată, atitudinile xenofobe ale populației majoritare.

În perioada 1990-2002, emigrația românilor în Spania a fost întreținută și dezvoltată prin rețele transnaționale informale în care principalii actori sociali erau emigranții legali. Principalele noduri ale rețelei, cei care susțineau funcționalitatea acestora, au fost emigrația legală din Germania sau cea legală și ilegală din Italia și Franța.

Libera circulație introdusă în 2002 a diminuat rolul rețelelor informale de emigrație constituite în perioada 1990-2002. Acestea au intrat într-un proces de autodizolvare. Emigrația masivă de după 2002 a distorsionat relațiile emigranților stabiliți în Spania cu cei din comunitățile de origine. Criteriile de selectivitate a celor acceptați pentru a utiliza „capitalul” unor rețele (locuința, informații despre locuri de muncă) au devenit foarte stricte și severe. Dacă înainte de 2002 exista disponibilitate pentru a întreține relațiile cu cei din comunitatea de origine, după 2002 aceste relații încep să se răcească, iar contactele să se rărească.

În urma reglementărilor în domeniul politicii emigranților în Spania, după 2002, posibilității câștigători ar putea fi emigranții circulatorii cu contract de muncă în care sunt strict determinate plata, condițiile de muncă și cazare. Diminuarea rolului rețelelor transnaționale informale lasă loc rețelelor transnaționale formale în care actorii principali sunt agenți economici, guverne și state atât în țara de origine, cât și în cea de destinație. Acest fapt ar trebui să orienteze elaborarea politicilor de emigrație spre controlul și coordonarea activității acestora, pentru a evita apariția unor structuri de tip mafiot. Procesul de

emigrație este un joc al cererii și ofertei de muncă ce se derulează după reguli oarecum naturale. Actorii implicați, angajații și angajatorii, au interese comune. Permeabilitatea granițelor formale ar trebui să răspundă nevoilor pieței forței de muncă.

În Spania se cristalizează „voci sociale” (vezi Asociația Românilor din Barcelona, Patronatul Catalan) care cer instituționalizarea și legalizarea acestor modalități de emigrare. Este necesară o politică de adecvare a guvernelor statelor implicate atât în țările de origine, cât și la destinație.

Note

1. Proiectul a avut două componente: calitativă și cantitativă. Coordonarea cercetării calitative pentru întregul proiect a fost făcută de Monica Janowski, cercetător și antropolog la Institutul de Resurse Naturale din Londra. Coordonarea cercetării calitative pentru România a intrat în sarcina autorului acestui articol.
2. Echipele de cercetători au locuit în perioada muncii de teren în casele localnicilor.
3. Pe această cale, autorul dorește să mulțumească domnului profesor Dumitru Sandu și domnului asistent Sebastian Lăzăroiu pentru sprijinul financiar și încrederea acordată.
4. „Almost anything else that affects the desirability of living/working in the destination as opposed to source country.”
5. „There is no direct link between poverty, economic development, population growth, and social and political change on the one hand, and international migration on the other.”
6. „During the years the restrictive politics transform the Europe in a real «fortress».
7. „Unemployment is the greatest danger to the future of EU integration.”
8. Denumirea dată inițiatorului rețelei și totodată principalului subiect al acesteia.
9. Comunitatea Autonomă a Sindicatelor și Întreprinderilor
10. „Migration and development are linked in many ways.”
11. „Migra-euros serve as an engine of economic growth.”

Bibliografie

- Abadan-Unat, Nermin. (1992). East-West vs. South-North migration: Effects upon the recruitment areas of the 1960s. *International Migration* 26, 2, 401-412.
- Afolayan, A. (2001). Issues and challenges of emigration dynamic in developing countries. *International Migration*, 39 (4), 5-38.
- Appleyard, Reginald. (2001). International migration policies 1950-2000. *International Migration*, 39 (6), 7-20.
- Arango, Joaquin, Massey, Douglas, Hugo, Graeme, Kouaouci, Ali, Pellegrino, Adela și Taylor, Edward. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 19, 3, 431-466.
- Arowolo, O. Oladele. (2000). Return migration and the problem of reintegration. *International Migration* 38 (5), 59-82.
- Avcı, Gamze și McDonald, Christopher. (2000). Chipping away at the fortress: Unions, immigration and transnational labour market. *International Migration*, 38 (5), 191-213.

- Bauböck, Rainer. (2001). International migration and liberal democracies. The challenge of integration. *Österreichische Akademie, Der Wissenschaften Forschungsstelle für Institutionellen Wandel und Europäische Integration*.
- Carella, Maria și Pace, Roberta. (2001). Some migration dynamic specific to Southern Europe: South-North and East-West. *International Migration*, 39 (4), 63-99.
- Davis-Root, Brenda, De Fong și Gordon, F. (1991). Family migration in a developing country. *Population Studies*, 45, 2, 221-233.
- Durand, Jorge, Parrado, A. Emilio și Massey S. Douglas. (1996). Migradollars and development: A reconsideration of the mexican case. *International Migration Review*, 30, 2, 423-444.
- Favel, Adrian și Hansen, Randall. (2002). Markets against politics: Migration, European Union enlargement and the idea of Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28, 4, 581-601.
- Geddes, Andrew. (2001). International migration and state sovereignty in an integrating Europe. *International Migration*, 39, 21-42.
- Glover, Stephen, Gott, Ceri, Loizillon, Anaïs, Portes, Jonathan, Price, Richard, Spencer, Sarah, Srinivasan, Vasanthi și Willis, Carole. (2001). Migration: an economic and social analysis. *Research Development and Statistics Directorate*, occasional paper, 67, Londra, <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ67-migration.pdf>
- Gonzalez, Perez. (1995). *Immigrantes marroquies y senegalesesen la España mediterranea*. Valencia: Generalitat Valenciana.
- Held, David. (1998). Democracy and Globalisation. În Danielle Archibugi, David Held și Martin Kohler. *Re-imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Iglicka, Krystyna. (2001). Migration Movements from and into Poland in the Light of East-West European Migration. *International Migration*, 39 (1), 3-32.
- Joly, Daniele. (2000). Some Structural Effects of Migration on Receiving and Sending Countries. *International Migration*, 28, 25-40.
- Kearney, Michael. (1986). From Invisible Hand to Visible Feet: Anthropological Studies of Migration and Development. *Annual Review of Anthropology*, 15, 331-361.
- Koser, Khalid și Lutz, Helma. (1998). *New Migration in Europe: Social Constructions and Social Realities*. Londra: Macmillan Press Ltd.
- Lăzăroiu, Sebastian. (2002). Migrația circulatorie a forței de muncă din România. Consecințe asupra integrării europene. www.osf.ro/ro/initiative/harta/08_ro.pdf
- Nyberg-Sorensen, Ninna, Van Hear, Nicholas și Engberg-Pederson, Paul, (2002). The Migration-Development Nexus: Evidence and Policy Options, State-of-the-Art Overview. *International Migration*, 40 (5), 3-43.
- Olesen, Henrik. (2003). Migration, Return, and Development: An Institutional Perspective. *International Migration*, 40 (5).
- Peixoto, Joao. (2001). Migration and Policies in the European Union. *International Migration*, 39 (1), 33-44.
- Piachaud, David. (2002). *Capital and the Determinants of Poverty and Social Exclusion*. Centre for Analysis of Social Exclusion, CASE paper 60, septembrie.
- Pine, Frances. (2002). Retreat to the household. În C.M. Hann (ed.). *Postsocialism Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia*. Londra și New York: Routledge.
- Taylor, Russel. (2003). Hardship at Home, Hardship Abroad. The Migration System Doesn't Work. *UN Chronicle*, 1, www.un.org/chronicle.
- Sandu, Dumitru. (2000). Migrația circulatorie ca strategie de viață. *Sociologie Românească*, 2.
- Sandu, Dumitru. (2000). Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar. *Sociologie Românească*, 3-4.
- Wanner, Phillippe. Migration trends in Europe, European Population, *Papers*, Seria nr. 7, Council of Europe.
- Weil, Patrick. (2002). Towards a Coherent Policy of Co-development. *International Migration*, 40 (3).

Abstract

This paper draws on two qualitative fieldwork researches : The Rural Non-farm Economy and Livelihood Diversification in Georgia, Armenia and Romania lead by The Natural Resources Institute, University of Greenwich, and commissioned by the UK Department for International Development and the World Bank and a fieldwork in Barcelona based on a grant from Soros Foundation for an Open Society and the University of Bucharest (in the framework of the program Regional Development). The most important issues of the presentation are : 1) to determine the characteristics of labor market in rural Romanian areas in order to find the motivation behind migration and what emigration strategies were adopted ; 2) to study the integration of Romanian emigrants on „official” and „informal” labor markets, the spontaneous strategies adopted by individuals or groups in order to find a job, the working conditions ; 3) to study the effects of remittances from workers abroad on local economy development in Romania.

Primit la redacție : octombrie 2004